SOLLEMNIA ACADEMICA

IN

MAGISTRATUS ACADEMICI

MUTATIONE

AGENDA INDICIT

RECTOR

ERICUS CHRISTIANUS WERLAUFF,

PH. DOCT., HISTORIÆ PROFESSOR ORDINARIUS, BIBLIOTH. MAGNÆ REGIAE PRÆF., REGI A CONSILIIS CONFERENTIARUM, ORDINIS DANEBROGICI EQUES, EIUSDEM CRUCE ARGENTEA ORNATUS,

CUM

SENATU ACADEMICO.

HAUNIÆ MDCCCXXXVII

Insunt Io. N. Madvigii, Prof. Lit. Latin., de locis quibusdam grammaticæ Latinæ admonitiones et observationes.

Typis Directoris Jani Hostrup Schultzii,

Aulæ et Universitatis typographi.

Neminem arbitror iure mirari posse, eum, cui Latinæ linguæ Latinarumque literarum docendarum munus mandatum sit, de grammatica Latina scribere. Itaque nulla excusatione opus esse puto, quod iam secundum huiusmodi materiam scriptionis academicæ deligo, dummodo ea afferam, quæ nouitate aliqua et rerum dubiarum aut ignoratarum explicatione hunc locum mereri uideantur. Sed tamen quoniam antea unum quendam locum late patentem continua disputatione persecutus sum [1]), nunc miscellas obseruationes et admonitiones propono, dicam breuiter, qui me casus et ad hoc argumenti genus et ad hanc scribendi formam hoc tempore detulerit. Carolus Zumptius, professor Berolinensis, uir clarissimus, quum grammaticam suam Latinam septimum edidisset (a. 1834), petiit a me, ut, si quid forte mihi librum euoluenti occurrisset, quod mutandum augendumue putarem, ei significarem. Accidit, ut paulo post, æstate a. 1835, de selectis quibusdam locis grammaticæ Latinæ scholas academicas haberem; quarum quamquam tota ratio alia quædam esse debebat quam quæ iis libris conuenit, qui scholasticæ institutionis causa scribuntur, (qualis autem fuerit, ex illa de usu et natura formarum quarundam uerbi Latini disputatione, intelligi fere potest,) tamen, quum compararem, quid quaque de re uolgo in probatissimis libris traderetur, et in eo negotio uel præcipue Zumptii librum adhiberem quum propter bona eius tum propter usum late peruagatum, subnascebatur materia aliqua obseruationum et adnotationum de eiusmodi rebus, quæ non in hoc uel illo libro, sed communi

1) De formarum quarundam uerbi Latini natura et usu. 1835 et 1836.

quodam errore non recte tradi uiderentur, et quæ separatim particulatimque corrigi possent. Itaque quum scirem, Zumptium octavam libri sui editionem parare, decrevi ex his quædam seligere eorumque ei copiam facere, si uti uellet. Simul autem, quod ea aut a communibus opinionibus abhorrebant, aut interdum attingebant veterum scriptorum locos non recte aut scriptos aut intellectos, rationes et caussas iudiciorum, quæ in eiusmodi libro explicari non possent, plenius perscribendas putabam, ut, quum eæ alibi editæ essent, tuto summæ ipsæ sententiarum illic poni possent. Itaque feci. Sed quum tarde rem agerem, tum demum chartæ illæ Berolinum uenerunt, quum Zumptii liber iam typis descriptus esset, ut iis uti non posset, nisi in uno folio typis reddito. Ego autem, quum hoc tempore aliquid edendum mihi sit, omne autem tempus, quod a muneris publici negotiis superest, alius labor dudum susceptus uindicet, paratis utendum ratus, quoniam noua institui et perfici non possunt, maiorem partem illorum quæ tum plenius perscripseram, nonnullis demptis aut additis, hic edo. Nec quum hac sim usus præfatione, quæsitum iri credo, cur, omissa omni disputatione de uia ac ratione ampliores grammaticæ Latinæ locos tradendi, singularum quarundam rerum ueram formam demonstrandam susceperim. Ac quibusdam, maxime scholarum magistris, hæc ipsa magis placitura credo, quod facilius et quasi recta uia in usum conuerti possunt.

I. De forma sententiarum interrogatiuarum in oratione obliqua.

Qua lege sententiæ interrogatiuæ, quum oratio cogitatioue aliena narrando (oblique) redderetur, quod genus apud historicos frequentissimum est, aliæ in infinitiuum transirent, aliæ coniunctiuum modum haberent, quum superiores parum diligenter quæsissent nec ullam certam regulam constituissent, aliquot abhinc annis Kruegerus eam rem inuestigandam suscepit [1])

---

1) Ueber den Accus. c. infin. nach Fragewörtern, dem Pronomen relat. so wie nach Coniunctionen in der oratio oliqua. Fasciculus primus est libri, quem inscripsit: Untersuchungen aus dem Gebiete der lat. Sprachlehre, editus Brunsuici 1820.

eiusque præcepta, qui postea de grammatica Latina scripserunt, sequuntur[1]). Putat autem is, eas interrogationes, quæ tantum formam rhetoricam habeant interrogandi, significationem aut aientem aut negantem, in infinitiuum transire, ceteras finito tempore coniunctiui modi efferri. Sed primum uir doctus in materia colligenda peruerse multos locos scriptorum ueterum immiscuit huic quæstioni, qui ab ea essent alieni, quum interrogatiua sententia initio posita simpliciter penderet a uerbo, oratioque postea demum in obliquam formam dicta aliena reddendi transiret; uelut (nam uno et altero exemplo defungi licet) in uoce *quisnam* ascripsit Livii uerba ex libri III c. 4: *quonam fato accidisset, mirari se dictitans*, et in uoce *ne* hæc ex libr. XXXVI, 3: *ad collegium fetialium retulit, ipsine Antiocho utique bellum indiceretur*[2]). Deinde in re ipsa a uero aberrauit non uno modo. Primum enim, ut interrogationes ad simplicis affirmationis aut negationis significationem redigeret, aliquoties non solum contorte, sed prorsus falso uerba scriptorum interpretari coactus est; velut Taciti in Annal. XIII, 43: *Cur enim neminem alium delectum esse?* Significari uolt: *alium deligendum fuisse.* Iam hoc ipsum tale est, ut eo modo quiduis ad affirmationem redigi possit, quum non quæras, quid dicatur, sed eam primariam sententiam animi substituas, a qua oratio orta sit. Verum non significatur ab accusatoribus, quorum ibi oratio redditur, alium deligendum fuisse; hoc dicunt, mirari se, cur, si uere Suilius a Messalina coactus sit, neminem alium idem facere coegerit, eaque interrogatione id, quod Suilius de se dixerat, falsum esse arguunt. Causam igitur requirunt rei incredibilis, quæ Suilii defensione continetur. Deinde alii loci omne illud artificium respuunt, apertissime quidem disiunctiuæ interrogationes, qualis est

---

1) Cfr. Zumpt. § 603, Billroth. § 338 not., Ramshorn. § 186, II, 3 *b* p. 799 sqq., ne alios citem.

2) Apud Liv. III, 7 *(ut, totis passim castris fremitu orto, quid in uasto ac deserto agro — tempus tererent? —, signa repente conuellerent)* interrogandi significatio inest in uerbis *fremitu orto.* Libro VI, c. 36 extr., quod nihil oblique refertur præter interrogationes, non solum in prima sententia, sed etiam in secunda retinuit formam interrogationis pendentis (ne quis *placere* scribi malit). Lib. XXXVII, 15, 1 interpositæ initio orationis alienæ uoces *Quid tandem?* non prohibent, quo minus prima sententia pendeat.

apud Tacitum in Hist. I, 50: *Nunc pro Othone an pro Uitellio in templa ituros?* Homines miseri in dubitatione inexplicabili consilium exquirunt. Tum in genere interrogationis perfrequenti, pro eo, quod recta oratione est: *quid fecisti?* quum negatur, quidquam alterum fecisse, nunquam dicitur, quod præcepta illa postulant: *quid fecisse?* sed, ut paulo post ostendam, constantissime: *Quid fecisset?* Postremo Kruegerus nihil separatim dixit de iis interrogationibus, quæ finita oratione coniunctiuum habent, quasi hæc quoque forma: *Quid facerem?* in infinitiuum conuerti possit; nam ea quoque negationem aliquam continet. Sed, quod caput est, totum illud discrimen sententiarum, quo utitur Kruegerus, nullum est. Nam finitam orationis formam et coniunctiuum modum retineri putat in iis interrogationibus, in quibus, qui interroget, uere responsum requirat; uerum, quum continuæ et perpetuæ alius hominis orationis argumentum et series refertur, quod proprium est orationis obliquæ, nullæ omnino sunt tales interrogationes, quas is, cuius refertur oratio, sic proposuerit, ut, facta dicendi intermissione responsum exspectaret; omnes ex rhetorico illo genere sunt, per quas quærendo affirmamus, negamus, refutamus aduersarios, reprehendimus homines aut laudamus, conquerimur, quæque sunt similia. Itaque hinc nulla regula ad genera discernenda sumi potest; nec id obscurum erit exempla, quibus utuntur, intuenti, uelut illud, quo Billrothius, ex Cæsaris Bello Gall. I, 40, ubi putat ueram esse interrogationem, quod coniunctiuo Cæsar utitur. Quæsiuitne igitur Cæsar, cuius est oratio, quicquam e militibus, ad quod sibi responderi uellet? Immo is non minus interrogando argumentatur, quam in eo exemplo, quod contrarium statim ex Livii lib. I c. 50 ponitur, Turnus: *An quicquam superbius esse* &c.? Et quod Billrothius illic ascribit: *et quæsiuit,* quid eum prohibuit hic quoque ascribere: *et quæsiuit, num quicquam* &c.? [1])

---

1) Omnino errant, qui obliuiscuntur (obliuiscuntur autem multi et sæpe), grammaticam uersari in ipsa *forma* sententiarum, atque ex ea omnia pendere, et grammaticam proprietatem ex eo explicant, quod eadem *res* alio modo concipi et proponi potuerit. Cuius generis exemplum est, quum, ne cogantur rectius de pronominibus *quisquam* et *ullus* præcipere, hanc sententiam: *maior est quam quisquam alius*, negatiuam dicunt. Itaque qui nuper

Confitendum est igitur, nihil adhuc de hoc genere orationis traditum esse, quod ueritatem attingeret. Et tamen res certis et facillimis regulis comprehendi potest hoc modo:

A. Omnis interrogatio, quæ recta oratione fit simpliciter per modum indicatiuum *primæ et tertiæ personæ*, in oratione obliqua transit in accusatiuum cum infinitiuo. Est enim interrogatio nihil aliud nisi declaratio eiusmodi, cuius aut subiectum aut alia quæpiam pars ignoratur; nec hæ sententiæ: *quis fecit? quid fecit? cur fecit?* natura sua minus sunt declaratiuæ quam illæ: *Caius fecit; hoc fecit; ideo fecit;* itaque si, ut fit apud Latinos, in continua oratione obliqua omittitur uerbum, quo significaretur, interrogatum esse, unde sententia pendere debebat, iure transeunt in eam formam, quam sententiæ declaratiuæ in oratione obliqua habent. Ergo: *Quid merui? (Hoc merui)* fit: *Quid se meruisse? (Hoc se meruisse).*

B. Omnis interrogatio indicatiui modi *secundæ personæ* transit in coniunctiuum, mutato, quod interrogatum ante esse narratur, tempore uerbi. *Quid fecisti?* fit: *Quid fecisset?* Causa retenti contra superiorem regulam, quæ hoc quoque genus complecti debebat, uerbi finiti formæque eius, quæ interrogationis pendentis propria est, non solum orta uidetur ex studio quodam personas uerbi etiam in obliqua orationis forma significandi (quod discrimen tolleretur, si hic quoque esset: *quid fecisse?* nam primam personam ostendit additum plerumque *se*), sed etiam ex eo, quod, quum aliena oratio refertur, in iis, quæ quis ex eo ipso, quocum locutus est, interrogauit, magis ipsa interrogandi notio oboritur ut quasi ex hac latenti notione sententia nexa et apta procedat.

C. Omnis interrogatio, quæ recta oratione coniunctiuum habet, eum modum in oratione obliqua retinet, mutato tantum, ubi opus est,

---

de his vocabulis egit, Stuerenburgius (post Ciceronis libros de off.), quod ab illa falsa negationis notione profectus erat, omnes, quos norat, certi generis locos, in quibus uel maxime eminet natura pronominis, *generalem* affirmationem significantis, quum sic dicitur: *mihi accidere potest, quod cuiquam potest,* corrupit; corrupisset plures, si collectos habuisset; sed de his alias.

tempore. *Quid facerem?* fit: *Quid faceret? Quis credat?* fit: *Quis crederet?* [1]) Alioquin enim ea, quæ in coniunctiuo est, significatio periret nec quicquam interesset inter simplicem interrogationem et dubitatiuam.

Hæc præcepta, ut perspicua sunt, ita uera esse, his exemplis confirmabitur, quæ ex Livio, Cæsare, Tacito collegi; apud solos historicos cur hoc genus frequens sit, satis apertum est.

A. 1. Primæ personæ: Ex *Livio:* VII, 18: *Quid se uiuere, quid in parte ciuium censeri, si* &c. (hoc est: *quid uiuimus?*); XXVI, 35: *Nam unde paraturos nauales socios? (parabimus?)* XXVIII, 24: *quid sese inter pacatos facere? cur in Italiam non reuehi? (quid facimus? cur non reuehimur?)* XXXIV, 11: *quo enim se — ituros? (ibimus?)* ibd. 33: *quibus aliis copiis — bellum gesturos? (geremus?* si *geretis* significaretur, esset, saltem ad regulam, *gesturi essent?* de omisso reflexiuo cfr. XXVI, 35 et Cæsaris et Taciti locos.) Ex *Cæsare:* Bell. Gall. I, 14: *Quod si ueteres contumelias obliuisci uellet, num etiam recentium iniuriarum memoriam deponere posse? (si uolo, — possum?*). Ex *Tacito:* Hist. I, 50: *Nunc pro Othone an pro Uitellio in templa ituros? (ibimus?)* II, 20: *an oppugnationem inchoaturos adempto omni prospectu? (inchoabimus?)* Ann. I, 17: *quando ausuros exposcere remedia? (audebimus?* quamquam de hoc loco dubitari potest, de quo dicam inferius).

2. Tertiæ personæ tot sunt exempla, ut notare putidum sit; sufficiant ex septem *Livii* libris hæc: I, 50 (bis); II, 41; III, 9, 39, 56, 64, 72; IV, 2 (*Quot quantasque res Canuleium aggressum?* et sæpius) 43 (*Unde si quid increpet terroris, sine patricio magistratu placere rempublicam opprimi?* ubi notanda est omissio particulæ interrogatiuæ, quæ ferri hic et huiusmodi locis potest, in interrogatione uehementer urgente;) 57, 60; V, 24, 45; VI, 17 (sæpius) 23; VII, 4 *(utrum — an)* 6, 11, 18, 32, 38, 39; ex *Cæsare* B. G. V, 28, B. C. I, 9, ex *Tacito* Ann. I, 17, 26 (bis), 46; II, 70; III, 34, 44, 58, 69; per reliquos libros progredi

1) Quia, ut paulo post ostendam, Latine dicitur: *Quid facturus fuit, si hoc accidisset?* non: *quid facturus fuisset?* obliqua etiam oratione fiet: *Quid facturum fuisse?*

operæ pretium non est. Potius adnotandum, nonnullis locis non recte pro interrogatione accipi, quæ alia forma dicantur, ut apud Livium XXI, 30 *(Cepisse quondam Gallos ea, quæ adiri posse Poenus desperet)*. Hannibal narrando turpitudinem rei ostendit; interrogando sententia peruertitur, quasi negari possit, Gallos ea loca cepisse; dicendum tum erat: *num desperare Poenum, adiri posse, quæ Galli ceperint?* Etiam libro XXVI, 8 *(Qui — ausus non esset, — spem cepisse)* exclamatio indignantis est *(Is — cepit!)* non interrogatio, quæ hæc esset: *eumne cepisse?* [1]).

B. Ex *Livio:* III, 72: *Scaptione hoc assignaturos putarent finitimos populos? (putatis?)* V, 2: *Quam putarent continuatæ militiæ causam esse (putatis?)* V, 20: *Quid de præda faciendum censerent? (censetis?)* X, 13: *Quid se iam senem sollicitarent? (sollicitatis?)* Add. X, 24 et 35, XXVII, 34, XXXIV, 43, XXXVI, 40 *(utro tandem modo credat?* id est, *credis, P. Semproni?)* Bis Livius sic extulit interrogationem hortatiuam, particula *quin* notatam, IV, 43 *(Quin illi copularent concordiam?* id est: *Quin copulatis?)* et XXXIX, 32 *(Quin ille — sederet?* id est: *Quin — sedes?)* [2]). Ex *Cæsare:* B. G. I, 40: *Quid tandem uererentur? aut cur — desperarent? (ueremini?)* ibd. I, 44: *Quid sibi uellet? cur in suas possessiones ueniret? (tibi uis? — uenis?)* IV, 16: *cur postularet?* Ex *Tacito:* Ann. I, 19: *si tenderent, — cur meditentur (meditamini?)* ibd. 26: *cur uenisset?* 40: *cur haberet?* XIII, 49: *cur enim — consectaretur? quin suaderet dissuaderetue?* Hist. III, 70: *cur enim — petisset?*

C. Ex *Livio:* VII, 20: *Eane meritos crederet quisquam hostes repente sine causa factos?* (hoc est: *credat quisquam?)* ibd. 38: *cur autem potius Campani agrum Italiæ uberrimum quam uictor exercitus haberet? (cur potius — habeat?)* XLV, 19: *Attalum uero, quia* (ineptum

---

1) Peius in oratione recta apud Liuium VII, 40 pro ironica dehortatione *(ne destiteritis)* substituunt interrogationem, quasi sit: *non desistetis?*

2) *Quin se facere?* pro eo quod est: *Quin facimus?* non reperio, nec dictum puto, quod particula illa infinitiuum respueret; vid. paulo post.

hoc; scrib. *qui*) *ætate proximus sit, quis non pro rege habeat*? (Retinuit *habeat* ex imitatione rectæ orationis; poterat dicere *haberet*). Ex *Cæsare*: B. G. I, 40: *cur hunc — quisquam iudicaret? (cur hunc — quisquam iudicet?)* ibd. 43: *quis pati posset? (quis pati possit?* licebat, neglecta significatione potentiali, dicere *potest?* quod obliqua oratione esset: *quem posse?)* V, 29: *Quis sibi hoc persuaderet? (persuadeat?)* VII, 37: *Cur enim potius Ædui ad Cæsarem disceptatorem quam Romani ad Æduos ueniant?* (Retinuit præsens ex recta oratione, ut Liuius XLV, 19); B. C. I, 72: *cur etiam secundo proelio aliquos ex suos amitteret? — periclitaretur? (cur — amittam? — pericliter?)* [1]).

Patet, quam aperte et facile hæc distinguantur. Et tamen, si id genus excipias, quod postremum posui, quod nunquam in infinitiuum transit, pauca quædam exempla sunt, quæ exiguum, quo genera separantur, finem transgrediuntur et in alienam formam incidunt. *Primum* enim pro infinitiuo in interrogatione primæ et tertiæ personæ rarissime omnino, sed tamen non plane nunquam coniunctiuus ponitur, occurrente animo notione uerbi interrogationem significantis, ut inde pendere sententia uideatur, quemadmodum supra de secunda persona dixi. Fit id aliquoties, ubi in quærendo reprehensio et accusatio quædam inest (cuiusmodi tamen interrogationes longe plurimæ regulam sequuntur). Exempla ponam ex tribus illis scriptoribus non, ut ante, selecta, sed omnia, ut appareat, quam sint pauca. Livius igitur VII, 15 scripsit: *Ecquis sequeretur eorum, qui modo ducturi fuerint?* Regula postulabat: *ecquem sequi?* Sed hærebat animo proxime præcedens *rogitans*. Cæsar B. C. I, 32 dixit: *cur ferri passus esset?* pro: *passum esse*? Tacitus Ann. XI, 19: *cur hostem conciret?* (In huiusmodi, qualis hoc loco est, breuissima significatione sermonis hominum reprehendentium, nulla continuatione orationis, nullo posito alienæ orationis indicio, omnino vix locum habet infinitiuus; nimis enim aperte

1) Extra hanc disputationem est forma uehementer et cum indignatione interrogandi, per *ne ut*, quam Liuius bis in oratione obliqua retinuit, IV, 2 et, mutato uerbi tempore, V, 25 init.

animo obuersatur ad orationem uinciendam non generale declarandi, sed speciale quærendi uerbum, cui accommodetur sententia). Idem XIII, 42: *qua sapientia — ter millies sestertium parauisset?* Hist. IV, 4: *si priuatus esset, cur publice loqueretur?* (Ad hunc locum eadem pertinent, quæ de Ann. XI, 19 dixi). Singulare est in prima persona apud Tacitum Hist. IV, 28: *quin potius – exsoluerent (quin — exsoluimus?)* [1]). In Hist IV, 69 *(quod caput bello? unde ius auspiciumque peteretur? quam sedem imperio legerent?)* similiter, ut supra interrogandi, sic hic deliberandi notio occurrebat, nulla præcedente orationis alienæ per infinitiuum relatæ parte. Prorsus a regula deflectit, quod est apud Liuium V, 2: *Quidnam illi consules dictatoresue facturi essent?* Debebat scribere: *Quidnam illos — facturos esse?* Comparetur modo apud ipsum VIII, 31: *Quid illum facturum fuisse?* et c. 33 extr. sæpius. Hæc igitur exempla a prima forma aberrant. *Deinde* autem rarissime etiam in secunda persona primæ et tertiæ regula seruatur, ut infinitiuus ponatur. Sic Livius XLV, 19: *Utrum enim partem regni petiturum esse an totum erepturum?* (id est: *petiturus es?*) et VI, 39: *Quæ munera quando tandem satis grato animo æstimaturos?* (id est, *æstimabitis?*) In libro IV c. 43 ambiguum est, *propulsaturos* utrum *propulsabimus* an *propulsabitis* significet. Apud Tacitum quoque Ann. I, 17 *quando ausuros?* potest esse: *quando audebitis?*

Errores leuiculos librariorum et interpretum non operose colligam. Apud Cæsarem B. G. V, 29, ubi editur: *Cottæ consilium quem haberet exitum?* patet, scribendum esse *habere.* Recte etiam I. F. Gronouius apud Livium IV, 44, 10 corrigit: *Quidnam id rei esse?* Neque enim in hunc locum cadit ulla eiusmodi excusatio, qualem reperiebamus in iis, qui paulo ante positi sunt. Contra idem Gronouius, cui, quum nullam huius generis regulam sequeretur, exquisiti aliquid et elegans infinitiuus habere uidebatur, corruptum ibat Livii locum, qui est in lib. X, 13, 10: *quid ergo attineret leges ferri, rogitans*; malebat is *attinere*, neque Dukerus et Drakenborchius dissentiebant. Idem maluerunt librarii et peruicerunt in libro IV,

1) Vid., quæ paulo ante de particula *quin* dicta sunt.

58, 13, ubi editur: *quid iam integri esse in corpore loci &c., — rogitantes;* scribendum esse necessario *esset*, ut pendeat a participio subiecto, uix opus est dici.[1])

II. Discrimen formarum *amatus sum* et *amatus fui* a ueteribus constantissime seruatum. Præsens pro perfecto durius a poetis positum.

Multum interesse, utrum *amatum* aliquem *esse* an *fuisse* diceremus, omnes didicimus; contra *amatus sum*, indicatiuo modo, ab eo, quod est *amatus fui*, alii grammatici sic disiungunt, ut discrimen perpetuum esse negent, uelut Billrothius p. 293, alii prorsus hoc pro illo dici statuunt, ut Zumptius § 168 et § 495; nec aliter ueterum scriptorum editores iudicant, partim apertis uerbis, uelut Heindorfius ad Horatii Satir. I, 6, 13, partim silentio, eiusmodi scripturam tolerantes, in qua ita statui necesse sit; apud eos quoque, qui, ut Latine scribant, operam dant, non pauca reperies ad hanc formam scripta. Et tamen hæc duo apud ueteres et natura et usu adeo sunt discreta, ut nunquam commutentur nisi mendo scripturæ aut interpretandi inscitia. Quum enim Latine dicimus, uerbi causa, *fixum est*, utrumque significari potest, et fixisse aliquem, participio et uerbo substantiuo in unam notionem perfecti passiui coalescentibus, et nunc illud fixum

---

1) Nullo loco grauius erratum in hoc genere uidi, quam a recentissimis Taciti editoribus (J. Bekkerum excipio, multum reliquorum dissimilem) in Histor. II, 18, ubi, reductis ueteribus sordibus, edunt: *Prouidentiam ducis laudari? quin prodi Othonem et accitum Caecinam clamitabant.* Nec omitti hic interrogandi particula poterat, nec quisquam ab huiusmodi interrogatione orsus est, quum proxime infinitiuum et uerbum regens *(clamitabant)* subiiceret, nec, qui negarent, laudandam esse ducis prouidentiam, sic interrogarent: *Laudaturne* (id est enim: *laudari?*) sed: *Laudetne quisquam?* nec, quod caput est, quicquam ad sententiam absurdius quam hic aut tribunos centurionesque prouidentiam ducis laudantes induci aut milites eam laudem non ferentes. Ruebant milites in hostem, retinentemque ducem proditorem appellabant. Contra ubi describitur poenitentia militum suo incommodo admonitorum, ibi uero recte illa prouidentiæ laudatio commemoratur.

manere, ut participium statum aliquem rei significet, uerbum, eum statum nunc esse. Nec enim Latinus sermo præteritum tempus rei gestæ et præsens rei agendo effectæ et manentis nota ulla distinguit. Quum autem *fixum fuit* dicitur, unum significatur, præteritum tempus rei effectæ et in statu aliquo manentis, ut participio status, uerbo, eum fuisse, declaretur. Itaque Cicero pro Sestio 25, 55, quum dicit: *leges quum quæ latæ sunt, tum vero, quæ promulgatæ fuerunt*, alias narrat latas esse, alias aliquamdiu promulgatas pependisse; in oratione autem pro domo, modo ea Ciceronis sit, c. 43, 111 scribitur: *Eius non longe a Tanagris simulacrum e marmore in sepulcro positum fuit*; neque enim narrat signum positum esse, sed ibi fuisse (positum fuisse). Liuii uerba, quæ sunt libri I c. 19 *(Bis deinde — clausus fuit Janus)* plures citant et recte sic intelligunt, ut bis accidisse narretur, ut aliquamdiu Ianus clausus maneret. Sed quam certum sit formarum discrimen, ex illis Liuii locis patet, in quibus hoc altero modo de monumentis loquitur, quæ hac una nota significat aliquando alicubi fuisse, sua ætate non superesse, uelut VII, 3 (*fixa fuit* (lex) *dextro lateri ædis Iouis*) et VI, 29, ubi, quum sic dicit: *Dedicatum est* (signum Iouis Imperatoris) *inter cellam Iouis ac Mineruæ, tabulaque sub eo fixa, monumentum rerum gestarum, his ferme incisa litteris fuit,* aperte rei factæ narrationem a commemoratione monumenti, quod olim aliquamdiu illo loco fuisset, ipsa uerbi forma distinguit. Eadem ratio est libr. XXIII, 19 extr. (*Idem titulus tribus signis in æde Fortunæ positis fuit subiectus*; præcedit: *Statua eius indicio fuit* (non *est*), *Præneste in foro posita*), tum libr. XXXVIII, 56, 3: *Nam et Literni monumentum monumentoque statua superimposita fuit, quam tempestate deiectam nuper uidimus ipsi*, quo loco nihil potest esse apertius. Nec obscura erit uis huius formæ recte attendenti in libro XXXVIII, 36, 3: *supplicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis*; neque enim Liuium simpliciter narrare *imperatam esse* supplicationem, satis patet ex adiectis uerbis *in compitis*; hoc dicit, supplicationem, quam decemuiri imperassent, fuisse in omnibus compitis. At legitur tamen apud eundem

Liuium libro XXX, 26, 9: *Cautior tamen quam promptior hic habitus fuit.* Sed codex Florentinus, post Puteaneum, de quo nihil adnotatur et qui parum diligenter collatus est, longe optimus, recte omittit *fuit*. Libro III, 24, 10, ubi editur: *Fuerunt censa ciuium capita* &c., ipse uerborum ordo (ineptissime enim uerbum substantiuum primo loco ponitur,) mendum arguit, codices permulti, detracta una littera, tollunt: *idque lustrum ab origine urbis decimum conditum ferunt. Censa ciuium capita* &c. Perpetuus Liuii usus in huiusmodi numeris notandis postulat, ut primo loco ponatur *Censa*. Restat locus in extrema parte Liuii, quæ ab uno codice Laurishamensi pendet, nondum satis diligenter explorato,[1]) libr. XLV, 22, 6: *sed a uobis prohibiti præstare fuimus*, ubi non *sumus* restituendum est, (manebit enim, qua non minus mendum arguitur, uitiosa uerborum collocatio: *prohibiti præstare sumus*,) sed scribendum: *sed a uobis prohibiti præstare nequiuimus*. Zumptius etiam Ciceroniano testimonio utitur ad utriusque formæ promiscuum usum ostendendum; uerum in eo, quem citat, loco, pro Plancio c. 20, 50, codex optimus, Erfurtensis, non *repudiata fuit*, sed *repudiata est* scriptum habet; ualde uereor, ut recte codex Bauaricus inspectus sit. Idem mendum hæret in Philippica V, 17, 47, ubi codices uolgares habent *extincta fuit*, Vaticanus *extincta sunt*, id est, *extinctast*; nam ex hac scriptura menda illa orta sunt, quum *est* partim transiret in *sunt*, partim, quia hoc ferri non poterat, omitteretur, deinde *fuit* subiiceretur.[2]) Itaque etiam in oratione pro Font. 16, 34, quum codices haberent: *ut illa* (Macedonia) *per hunc a Thracum aduentu ac depopulatione defensa, sic* &c., iam Faernus et Lambinus uiderant, scribendum esse *defensast*, quos Orellius secutus est; ceteri hic quoque prauum illud *defensa fuit* effecerant. Superest Propertius, apud quem his uerbis (II, 32, 2): *Porticus a*

---

1) Plurima egregie ex eo Kreyssigius emendauit, sed ipsa codicis testimonia nondum edidit, ex quibus nonnulla etiamnum emendari poterunt, alia, si non emendari, at coargui.

2) Dixi de hoc genere mendi in Opusc. meis Acad. p. 184; sic in Catone § 63 codex regius habet *morata sunt* pro *moratast*; ceteri uerbum omittunt. De Nat. Deor. 1 § 95 alii codices habent *dicenda sunt*, alii *dicenda sit* pro *dicendast*.

magno Cæsare aperta fuit, non hoc dicitur: *Buegangen blev aabnet af Cæsar*, sed hoc: *var aabnet*, *stod aabnet af Cæsar*. Apparet, eum loquendi modum, quo *occisus fuit* pro *occisus est* ponitur, relinquendum esse ultimæ ætatis scriptoribus, uelut ei, qui epitomas Liuianorum librorum composuit (vid. epit. 27), et similibus. Excipio, quæ apud Plautum in duobus deponentibus inueniuntur, *sciui et miratus fui* (Poenul. V, 6, 10) et *opinatus fui* (Amphitr. I, 1, 31), et si quod est simile aliud eiusdem ætatis exemplum. Uidentur enim in antiquo sermone interdum participia quædam deponentium et passiuorum sic potuisse poni, ut magis absolute condicionem et statum significarent, pæne in adiectiui notionem transeuntia, deinde uerbum adiungeretur per se præteriti forma, ut *miratus fui* non tam hoc esset: *jeg har forundret mig*, quam: *jeg har været forundret*. Simile est, quod accidit in *feriandi* et *operandi* uerbis, ut *feriatus sum* et *operatus sum* pro præsentibus sint. [1])

Pæne oblitus sum Horatii, apud quem in Sat. I, 6, 13 multi legendum putarunt: *Ualeri genus*, *unde Superbus Tarquinius regno pulsus fuit*, eadem sententia ac si esset: *pulsus est*, ut euitarent præsens nimis, ut credebant, ab illo loco abhorrens, *fugit*. Uerum quoniam ostendi, Horatium *pulsus fuit* ea significatione scribere non potuisse, utemur uera et certa scriptura ad aliam litem dirimendam. Patet enim, Horatium liberius præsenti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in breui rei præteritæ significatione, per pronomen relatiuum interiecta. Idem Persius fecit loco perspicuo et certo, in satira quarta v. 2: *Barbatum hoc crede magistrum Dicere*, *sorbitio tollit quem dira cicutæ*. [2]) Non

1) Ab hac ratione nunc mihi tractum uidetur, quod in prohibendo dicitur: *ne commotus sis*, de quo in commentat. sec. de formis quibusd. uerbi Lat. p. 22, etsi hanc rationem attigi, tamen magis in eam partem disputaui, ut perfectum *commotus sim*, quod aliqua ex parte actiuæ formæ, quæ est *commouerim* responderet, etiam extra eos terminos ei æquatum putarem. Itaque etiam quum dicitur: *ne assensus fueris* (Cic. Acad. II § 125), patet, *fueris* esse futurum coniunctiui (ut *ne feceris*, uid. ibi p. 20), adiunctum participio præriti notionem amittenti.

2) Fingi poeta uolt, Socratem adesse et hoc dicere; Socratem ipsum significat commemoratione rei præteritæ, quæ in eo acciderit; ne quis imperitus hoc dici putet, nunc eum tolli.

dubitabimus igitur, quin idem Horatius ausus sit post coniunctionem *quum*, præsentisque sit temporis *donat* in Sat. I, 2, 56 (*amator Originis ille, qui patrium mimæ donat fundumque laremque*) et *dormit* in Sat. II, 3, 61 (*quam Fufius ebrius olim, Quum Ilionam edormit*), quibus locis utitur Zumptius § 160 not. ad syncopam præteriti defendendam. Eam ego in quarta coniugatione, in qua facilem explicatum habet geminatæ eiusdem uocalis contractio, certam uideo esse apud poetas post Augustum, apud Augusteæ ætatis poetas incertissimam, et propter exemplorum in tertia persona summam paucitatem (nam apud Uirgilium Æneid. IX, 9 ultima in *petit*, etiamsi præsens est, recte illo uersus loco producitur,) et quod *redi* et similia in prima persona non habent; in prima autem et secunda coniugatione prorsus nego locum habere (cfr. F. Ritteri Element. Gramm. Lat. p. 142), mirorque maxime eam probari potuisse in prima persona pluralis numeri, ubi omne formarum præsentis et præteriti discrimen tollitur, ne tempore quidem uocalis discrepante. Terentii quidem, qui citatur, locum (Adelph. III, 3, 10: *omnem rem modo seni, quo pacto haberet, enarramus ordine*) certissimum habere præsens, intelligitur comparato simili particulæ *modo* usu in Hecyr. III, 5, 8: *aduenis modo?* et in Adelph. III, 1, 2: *modo dolores occipiunt primulum*, ex quibus locis olim efficiebant, *modo* esse *nunc*. (Uid. disputat. meam de Asconio p. 136 not. 4). Concedendus est igitur poetis liberior hic et audacior usus præteriti historici, quem intra fines paulo arctiores ne prosæ quidem orationis scriptoribus eripimus, fatendumque, eandem rationem habere *flemus* apud Propertium II, 7, 2; expellenda uero monstra illa, quæ finguntur, perfectorum *irritat* (apud Lucretium I, 71), *conturbat*, cett.[1])

---

1) Grammaticorum ueterum in hac re, ubi quæritur de re aliqua sermonis longe antiquioris, quæ ex scriptura intelligi non poterat, nulla potest esse auctoritas. Nomen formæ dabant ex uolgari syntaxis regula. Dixi initio, non dubitari, quin aliud sit *amatum esse*, aliud *fuisse*. Apud Liuium igitur III, 39, 9 sic uerba interpunges: *Fuisse, regibus exactis, patricios magistratus, creatos postea — plebeios.* Uolgo est: *Fuisse creatos.*

III. In condicionali sententia semper dicitur *Facturus fui (eram), si scissem,* nunquam *facturus fuissem.* 1)

Hoc ita esse, scripsi iam in opusculis academicis p. 199, (coll. præfat. p. VI) causamque addidi, quod condicionalis significatio inest in ipso participio. Sed tamen, quoniam et uolgo aliter traditur et uel eos, qui Mureti et Ruhnkenii scriptis notas addunt, uideo, si quod se iis ueræ formæ exemplum obtulerit, ascribere, eam pro altera, quam ego inueniri apud bonos scriptores nego, positam esse, conabor rem dubitationi eximere. Dixi ibi, maxime inde hoc præceptum confirmari, quod, ubi alia ex sententiarum nexu causa coniunctiui ponendi accessisset, semper tamen perfectum (*fuerit*) retineretur. Huius rei primum exempla Ciceroniana ad ea, quæ ibi ascripta sunt, hæc accedant: Ad Attic. II epist. 16 (*quid futurum fuerit, si Bibulus in forum descendisset, se diuinare non potuisse,*) pro Planc. 20, 50, in Pison. 7, 14. Notabilis est locus ad constantiam perspiciendam pro Sulla 15, 44 (*quum indicatus tuus inimicus esset, et esset eius rei frequens senatus testis, tibi prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei, si uoluisses, quam in codicem retulissent, cur tacuisti?*) Deinde autem Liuii usum persequamur, apud quem permulti huiusmodi loci sunt. Is absolute sic loquitnr: V, 53, 9: *et quod singuli facturi fuimus, hoc — recusamus facere?* XXXVIII, 47, 2: *quos ego, si — prohiberent, citaturus fui;* in libro XL, 40 extr. hunc indicatiuum cum plusquamperfecto coniunctiui compositum non ferentes siue librarii siue editores, quum difficilius esset plusquamperfectum coniunctivi efficere, prorsus barbare perfectum coniunctivi substituerunt: *quo modo — fefellissent? quo modo autem — ipsi euasuri fuerint?* (sc. *fuerunt?*) In subiuncta ac pendenti sententia sic scribit: IV, 38 extr.: *quin, si — possent, daturi fuerint;* V, 51: *ut — non si me — reuocaretis, rediturus fuerim;* eiusdemmodi sunt loci IX, 17, 2, XXII, 32, 2, XXIV, 26, 12; XXVI, 10, 7;

1) Hoc est, quod supra dixi nunc a Zumptio § 498 maximam partem ad meam mentem correctum esse. Sed tamen confirmationem omittendam non putaui.

XXVI, 26, 7, XXVIII, 16, 2, XXXI, 7, 3, XXXV, 1, 3, XXXVIII, 31, 3, XL, 56, 7. Nemo non uidet in libro XLI, 24, 4, ubi editur: *diuinat etiam, quæ futura fuerant, si Philippus uixisset*, æque prauum esse tempus ac modum uerbi, legendumque *futura fuerint*, quemadmodum paulo post Kreyssigius, codici, opinor, obsequens, edidit: *nec* (scimus), *quid Philippus, si uixisset, facturus fuerit*, pro eo, quod edebatur, *fuerat.* [1]) Plusquamperfectum ibi demum locum habet, ubi sententia interrogatiua pendet a præteriti temporis uerbo; ibi enim propter communem legem hæc forma: *scio, quid facturus fuerit*, transit in hanc: *sciebam, quid facturus esset*; uid. Liu. XXVIII, 24, 2 et XXXVIII, 46, 6 (ubi in *admonente* latet *admonebat*). Libro XXXVI, 56 plusquamperfectum dicitur suo sensu, non condicionali: *fuerant* (ante) *accepturi*, coniunctiuus ex orationis uniuersa forma hypothetica. Patet, opinor, uerum esse, quod initio posui; nec dubitabo in uno, qui obstat, Ciceronis loco (de Diuinat. II, 8, 21: *aut, si fato, etiamsi obtemperasset auspiciis, idem euenturum fuisset*,) librariorum temeritatem accusare scriptumque a Cicerone putare *fuit.*

IV. Particula *num* non ponitur in priore membro interrogationis disiunctiuæ.

Uetus est error, quod *num* quemadmodum *utrum*, quamquam rarius aut cum leui significationis inclinatione, in priore membro interrogationis disiunctiuæ poni traditur, [2]) tollendus aliquando. Nam illa particula tota natura sua in una et simplici interrogatione sedem habet; sed fefellit eos, qui primum ita præceperunt, quod simplici interrogationi per *num* positæ

---

1) Apud Lucretium V, 1342 Wakefieldius et Forbiger ediderunt:

sed uix adducor, ut ante
Non quierint animo præsentire atque uidere,
Quam commune malum fieret foedumque futurum.

Monstrum est *fit futurum*; scribendum autem: *Quam commune malum fuerit foedumque futurum.*

2) Velut apud Zumpt. § 354, Ramshorn. p. 717 cett.

uno et altero loco adnectitur tanquam contraria noua interrogatio, priorem corrigens et longius progrediens responsum certa coniectura præcipiendo, prorsus ut quum dicimus (Cic. Tusc. II § 42): *unde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam?* aut (id. de diuin. II § 31): *quid est, quod declarari possit habitu extorum et colore? an hoc eiusdemmodi est, quale Pherecydeum illud* &c., quæque alia et citaui et expediui in Epistola ad Orellium p. 77 et citare plura poteram (Cat. Mai. § 15, de diuinat. II § 117, Uerrin. III § 60); nam Handuis in Tursellino vol. II p. 345 et 353 hæc diuellit nec prorsus recte tractauit. Itaque ipse, ut ceteri, et hic et p. 334 disiunctiuam interrogationem esse putat in his Ciceronis uerbis de orat. I, 58, 249: *Num igitur, si cui fundus inspiciendus aut imperandum uillico sit* (scr. necessario *uillicost*), *Magonis Carthaginiensis sunt libri perdiscendi, an hac communi intelligentia contenti esse possumus?* Uerum Cicero non, tanquam dubitet, disiunctiue quærit, sed simpliciter, ita ut negandi uim interrogatio obtineat (— *perdiscendi?*), deinde ipse alteram interrogationem in eandem sententiam addit. Similis est ratio in Cic. libro II de legg. § 5: *Numquid duas habetis patrias?* (hoc Atticus quærit admirans; tum subiicit:) *an est una illa patria communis?* Tertium testimonium addit Ramshornius p. 717 ex Ciceronis Lælio 8, 25, ubi sane aperta est disiunctio; uerum dudum ex optimis quibusque codicibus restitutum est *utrum.* Quartum ipse adiiciam et subtraham idem. Nam in oratione Ciceronis pro Rosc. Com. 9, 25 editur: *Nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. Fecit pactionem. Num tabulas habet an non?* Uerum qui codicum scripturas inspexerit (standum est autem fere Oxoniensium testimonio, quoniam alii collati non sunt,) de ceteris dubitabit, de eo non dubitabit, quin uerba: *ostendisti fecit pactionem num* ex temeraria interpolatione ueteris alicuius editoris orta sint. E codicum uestigiis efficitur, pro *ostendisti* scriptum fuisse *iudicasti* siue quis *indicasti* mauolt, deinde uerba quædam intercidisse, tum recte positum: *Tabulas habet an non?* Non igitur Latine scripserit, qui pro eo, quod apud Ciceronem est (ad Fam. II, 5): *unum illud nescio, gratulerne tibi an timeam?*

substituerit: *num gratuler an timeam*, quod eodem loco habet Handius, Tursell. vol. I p. 334.

V. *Quod* pro accusatiuo cum infinitiuo apud quos scriptores positum reperiatur.

Quæ sententia iam olim patronos habuerat, uel optimæ ætatis scriptores, raro omnino, sed tamen aliquando *quod* particulam subiicere eiusmodi uerbis, quæ accusatiuum cum infinitiuo requirerent, ea quum nostri quoque temporis grammaticis (uelut Zumptio § 629, Ramshornio p. 743 ed. 2) se probauerit, operæ pretium erit, antequam latius propagetur, exquirere quam sit uera. Locos, qui testimonii causa ascribuntur, maximam partem collegerat uir egregius P. Manutius ad Cic. Epist. ad Fam. VII, 28, qui quod minus subtiliter genera quædam loquendi aliquantum diuersa secreuit nonnullaque exempla prorsus ad rem non pertinentia adiecit (ut XIII ad Fam. 40 *quod scio multas ualuisse*, de quo genere dixit ipse alibi recte) facilis est uenia parata et propter tempus et propter cetera merita. Quid tamen error a confusione et peruersitate distet, intelliget, qui Manutii adnotationem comparauerit cum Scioppii Auctario Mariang. Ep. VI aut cum Perizonii nota ad Sanctii Mineru. lib. III c. 14 § de coniunctione *quod*. [1]) Primum igitur, etiam a Zumptio, Cicero citatur testis, qui de Offic. II, 20, 70 scripsit: *uidendumque illud est, quod, si opulentum fortunatumque defenderis,*

---

1) Recte dici *scio, quod, dico, quod* Perizonius ex eo efficit, quod dicatur *queror, lætor, quod, gratum est mihi, quod, excepto quod, multa in nostro collegio præclara, sed hoc in primis, quod.* Tum in Ciceronis Læl. 2, 8: *ego id respondeo, quod animaduerti, te* &c. non uidet *quod* relatiuum esse, nec in Suetonii Aug. 43 *(tantum ut ostenderet, quod erat bipedali minor) quod* causalem significationem habere. Omnino nusquam minus Perizonium agnoscas quam in illo opere, communi illius ætatis uitio, quod, neglecta sermonis in ore hominum uiuentis contemplatione, adeo communem eius naturam ignorabant, ut, si ultra usus inuestigationem et exemplorum collectionem progredi uellent, omnia confunderent. Alia ratione et ad speciem multo subtiliore idem multi nunc faciunt. Ceterum qui præter eos, quos nominaui, de hac quæstione dixerunt, enumerat Ruddimannus Institutt. II p. 12 not. et Drakenborchius ad Liu. III, 52, 2.

in uno illo manet gratia; in quo loco quum ad pronomen *illud* attendendus erat animus tum ad indicatiuum uerbi modum, quod modi discrimen mirum est prorsus ab iis, qui hanc rem tractant, negligi; ex utroque enim patet, longe aliam esse sententiam ac si Cicero dixisset: *sciendum est, manere gratiam;* non enim docet Cicero, ita esse, sed rem notam et concessam (*factum* nunc dicimus) considerari iubet. Itaque orta est sententiæ forma ex communi usu particulæ *quod*, quum sic res facta ponitur, ut de ea aliquid dicatur. Eademque est ratio alius Ciceronis loci in libro I de Legibus c. 11, 32: *illud extremum est, quod recte uiuendi ratio meliores facit;* neque enim hoc ex ante dictis concluditur, sed aliunde sumptum adnectitur.[1]) Et de Cicerone satis dictum est; nam de Ep. ad Att. X, 4 satis erit Orellii notam inspexisse. Liuium libro III, 52, alii certum esse putant, Zumptius saltem uerisimile, ad hanc formam scripsisse: *scituros, quod sine restituta potestata redigi in concordiam res nequeant;* ego, etiamsi concederem, Liuium dixisse *scio quod,* tamen certissimum esse iudicarem, sic ab eo scriptum hoc loco non esse; quæ est enim ista barbaries: *sine restituta potestate* pro eo, quod Latine dicitur: *nisi restituta potestate?* Editores enim et grammatici, ut sæpe, dum de una parte loci, qua regulam stabiliri infirmariue putant, affirmando et negando digladiantur, ad reliqua, quibus lis decerni poterat, non attenderunt. Itaque quum codices habeant *scituroque sine*, aptumque sit *que*, neque *quod* scribemus, ut plerique, neque *quam,* ut Gronouius uolebat, parum sane apte, sed aliam exspectabimus reliquorum uerborum emendationem, interea hoc loco pro testimonio non utemur.[2]) Sed prorsus certum putant alterum Liuii locum, in libro XLV c. 41, qui non melius habet, nisi quod

1) Goerenzius, ne nihil diceret, *quod* statuit esse: *quod attinet ad id quod*, et sequitur Moserus. Bellam sententiam: *extremum est illud, quod attinet ad id quod recte uiuendi ratio meliores facit!*

2) Non sine causa in eo quoque Gronouius et Couterius hæserunt, quod omittitur *tribunicia;* neque enim, quod Liuius Duilium tribunum fuisse dixerat, ideo illud recte in Duilii oratione audiendum relinquitur, quum nihil ab eo de tribunatu actum esse antea dictum sit.

emendatio non dubia est. Scribitur: *quamquam, et quam feliciter rempublicam administrauerim et quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare uos arbitror.* Postulat necessario orationis æqualitas, ut utraque sententia (*et quam — et quod*) eandem formam habeat; nec id tantum ciues sciebant, duo fulmina domum Æmilii perculisse, sed quæ et quam grauia perculissent. Recte igitur Gonouius, quod in unico codice scriptum est, si modo ita ibi scriptum est, *quod* mutauit in *quae*. Et quantulum hæc distant in codicibus![1]) Apud Cæsarem B. C. I c. 23 (*pauca apud eos loquitur, quod sibi a parte eorum gratia relata non sit*) patet *quod* adiungi ad *pauca*, ut ostendatur, *de* qua re pauca illa dicta sint, non ad *loquitur;* neque enim Cæsar dicere poterat: *loquitur, gratiam sibi non relatam.* Habet igitur hic quoque locus exemplum sententiæ legitime a *quod* incipientis sed paulo rariore forma alii sententiæ subnexæ. Apud Uarronem de R. R. II, 10, 6 (ubi editur: *Quod ad foeturam humanam pertinet pastorum, qui in fundo perpetuo manent, facile est, quod habeant conseruam in uilla*) ipsa sententia requirit, ut scribatur *quom;* neque enim facile esse dicitur, pastores conseruam habere, sed facilis foeturæ ratio, quod habeant. Alter Uarronis locus, quo Manutius utebatur (de R. R. I, 7, 9) nunc rectius scribitur, sublato *et,* ut per *quod* adnectatur explicatio. Apud Phædrum denique V, 2, 11 (*Scio, quod uirtuti non sit credendum tuæ,*) quod Gronouius ex consuetudine sermonis scribendum esse intellexerat: *quam — non,* Orellius e codice Perottino edidit. Itaque donec meliora proferantur testimonia, quod uix unquam puto futurum, sic de hac re tradendum prorsus censeo, fortasse antiquiores semel et iterum *quod* sic posuisse cum coniunctiuo; (nam in Plauti Asin. I, 1, 37 Gronouii mutatio incommoda est, nec Catonis fragmentum apud Plin. Hist. N. lib. XXIX, 1, 7 correctionem recipit probabilem,) tum autem post Augustum primum ex iis, quorum scripta exstant, Celsum aliquoties (ut I, 3 p. 26 Alm. et ibd. p. 32) *quod* posuisse,

---

1) De Liuii libri XLII, 33 satisfaciet Drakenborchius, miror, etiam Kreyssigium mendum reliquisse.

ubi infinitiuum exspectares, nunquam tamen nisi præmisso *illud*, cui adiungitur *quod*, et sequente indicatiuo; deinde uero ab Hadriani fere tempore inualuisse, ut *quod*, sequente coniunctiuo, initio raro, postea sæpius prorsus pro sententia infinita poneretur; prima enim certa testimonia Suetonii (Tit. 8) et Flori sunt. Plinius Minor, quod adnotatum non reperi, in Epist. II, 11 *quod* posuit sequente indicatiuo nec tamen præcedente *illud*. Uel sic tamen manet uestigium ueteris particulæ usus; neque enim qui scripsit: *adnotatumque experimentis, quod fauor et misericordia acres primos impetus habent*, id est: *adnotata res illa nota et sæpe dicta*, idem continuo scripturus erat etiam: *dico* siue *uideo, quod ita sit*, multoque minus: *quod ita est.*

VI. De formis imperatiui passiui.

Ad extremum, ut ipsas formas uerborum attingam, non meum inuentum proponam, sed alienum confirmabo et amplificabo. Duodecim enim anni sunt, quum Krarupius, amicus meus, formam eam, quæ in omnibus grammaticis secundæ personæ plurali futuri imperatiui passiui ascribitur (*amaminor, hortaminor, uereminor*), negauit ullam habere auctoritatem. Nec tamen postea quisquam aut eam formam sustulit aut exemplum ueteris scriptoris addidit; nam duo illa Plautina, quæ Ruddimannus et antiquiores habent, summo iure Krarupius reiecit, alterum ex Epidico V, 2, 30, ubi pluralis ferri nullo modo potest, codices autem habent *arbitrare nunc*, ex quo fit *arbitramino*, alterum ex Pseudolo III, 2, 70, ubi hæc leguntur: *Si quo hic spectabit, eo tu spectato simul; si quo hic gradietur, pariter progrediminor.* Et habent codices *progredimino*. Atque sic hos locos scribendos esse, uidit etiam Ramshornius p. 143, sed quid inde sequeretur, non uidit. Illud addo, ipsam formam ratione carere; neque enim usquam in Latino sermone litera *r* pluralitatis index est. Qui etymologiam sequi uolet, sic imperatiuum passiuum ordinabit:

	Singul.	Plural.
Prior forma	pers. 2: *hortare*	
	pers. 2 et 3: *hortator*	pers. 3: *hortantor*
Sec. forma —	pers. 2 et 3: *hortamino*[1])	pers. 2: *hortamini.*

Nam *hortamino* cum *hortamini* coniunctum esse, eandemque habere terminationis singularis et in cognatis linguis, quod sciam, abolitæ originem, dubitari nequit, etsi illud secundæ et tertiæ, hoc tantum secundæ personæ est et in indicatiuo respondet singulari *hortaris;* eadem personarum perturbatio est in *hortator*, cuius plurale tantum tertiæ proprium est, ipsum etiam secundam complectitur; et tamen patet, coniunctum id esse cum tertia indicatiui persona, ut *hortare* cum secunda cognatum est uel potius idem. Ceterum usu *hortare* præsentis esse dicemus, *hortator*, *hortamino*, *hortantor* futuri (hoc est imperii certum tempus et condicionem definientis,) *hortamini* et præsentis et futuri. Rarissime hoc in linguis fit, ut personarum notæ commutentur; sed in causa fuit infrequens harum formarum usus, quæ fere in solis deponentibus, nec in iis sæpe, audiebantur. Nec alia est causa cur aliquanto, quam putatur, sæpius ueteres Latini in *hortator* et *hortantor* passiui notam abiecerint dixerintque *hortato*, *hortanto*, ex quo, siquando animaduersum est, non recte concluditur, etiam *horto* eosdem dicturos fuisse; neque enim hoc ad totius uerbi, sed ad solam imperatiui formam pertinet. *Utito* bis dixit Cato (uid. Scheller et Ramshorn. p. 205), *utunto* est in uetere plebiscito de Thermensibus p. 146 Orell. (Inscriptt. Lat.), *nitito* et *amplexato* Cicero scripsit (Fragm. de rep. apud Diomedem p. 330, pro Cluent. 44, 124), idemque *tuento* et *patiunto* (Legg. III, 3, 7 et 4, 11); pro *arbitrator* de Nat. Deor. II, 29, 74 optimorum codicum auctoritas postulat *arbitrato;* in lege Seruilia etiam *censento* pro *censentor* scriptum est (c. 23 p. 66 Haubold.)[2])

---

1) Hæc forma præter eos locos, quos Struuius et alii citaut, quater legitur in tabula Heracleensi (Haubold. Monum. leg. iur. Rom. p. 100).

2) Hæc, quæ de imperatiui formis dixi, in memoriam reuocant, quæ de usu imperatiui et coniunctiui dixi in comment. de formis quib. uerbi Lat. I p. 22 not., quæ Zumptius in

Circumactus est annus uniuersitati nostræ inter paucos memorabilis, qui ab illo tempore, quo et sacra Christiana in patria nostra ad ueriorem formam reuocata sunt et, restituta animorum libertate, academiæ instaurandæ et necessitas et uoluntas natæ, trium sæculorum numerum compleuit. Cuius rei pie repetita a rege et populo memoria quum uel sola insignem annum facere posset, accessit præterea nouæ domus academicæ diu uotis exoptata inauguratio, quæ dispersos per loca nec commoda nec elegantia doctores et discentes, in sedem honestam et ornatam congregauit, ut animorum coniunctionem studiorumque societatem domicilii adiuuaret communio, accesserunt rerum quoque, quæ ad academiam pertinent, institutorumque mutationes sanctionesque non paruum momentum in posterum habituræ. Exspectat iam is, quo magistratum academicum gerente hæc acta sunt, ERICUS CHRISTIANUS WERLAUFF, successorem, quem sibi

---

recentissima editione hactenus secutus est, ut *ne facias* in optimo genere orationis rarissimum esse diceret; sed addi debebat, *ne fac* quoque, quod commendatur, solorum esse poetarum. Dixi illo loco de Cicerone, cuius unum postea repperi locum sic editum, ut uideatur repugnare, ad Attic. XIII, 23 extr. Sed in loco obscuro hinc patet, *ne existimes* adiungendum esse susperioribus. Nam quod ad Qu. Fratr. Lib. I, 4 init. scribitur: *Amabo te, mi frater, ne — assignes*, ibi non per se ponitur *ne assignes*, sed in familiari sermone pendet ab illo *amabo*, quemadmodum apud Plautum et Terentium dicitur *amabo te, ut facias*. Itaque Cicero de Diuin. II § 127 non contraria posuit *facito, ne facias* nec *ne facito*, sed *facito, ne feceris*. Addo nunc, apud Liuium ne unum quidem reperiri exemplum contrarium, nisi in loco grauissime corrupto XXX, 45, 7, ubi Hannibal in uehementissima obiurgatione senatorum Carthaginiensium, ut nunc scriptum est, sic loquitur: *Nec esse in uos odio uestro ab Romanis consultum credatis*. Quæ ut possint hoc significare: *Nec Romanos ideo tam acerbe in uos statuisse putaueritis, ut odium suum explerent*, (non possunt autem; nemo enim unquam sic dixit *consulere in aliquem odio eius*, nec Liuius *odium uestrum* hoc significatu,) sed ut possint, quid absurdius quam Hannibalem induci Romanos defendentem et crudelitatis crimen ab iis remouentem? Itaque emendationem tentant editores. Sed non attendunt ad ea, quæ sequuntur, in quibus hæc ratio subiicitur: *Nulla magna ciuitas diu quiescere potest; si foris hostem non habet, domi inuenit*. Hæc nullo modo cum superioribus cohærent; cohærebunt autem, ubi intellectum erit, de *otio* Carthaginiensium, non de *odio* Hannibalem loqui. Erant, qui arma adempta, incensas naues, interdictum externis bellis ea opinione consolarentur, quasi isto pretio otium saltem redemptum esset. Hos Hannibal refellit: *Nec est, cur uos otio uestro a Romanis consultum credatis*. Scriberem: *Nec est ut uos*, si certum esset, hoc significatu ita dici.

lege et more datum ipse die X^{mo} Iunii hora XII in aula academica, habita prius oratione de *fatis rectoratus academici per superiorem uniuersitatis nostrœ œtatem*, sollemni ritu uniuersitatis nostræ in proximum annum rectorem renuntiabit et ciuibus academicis commendabit. Erit is uir summe uenerabilis ***HENRICUS NICOLAUS CLAUSEN***, Theologiæ Doctor et Professor Ordinarius, Ordinis Danebrogici Eques.

Ante tamen quam magistratu abibit superioris anni rector, iucundo fungetur munere præmia iis ciuibus tradendi, qui ea in sui anni certamine literario meruerunt. Vicerunt autem in medicina *Adolphus Hannouer*, stud. med. et chirurg., in philologia *Paulus Hagerup Tregder*, stud. philolog., in historia *Fredericus Eginhardus Amadeus Schiern*, stud. iuris, in historia naturali *Ludouicus Olufsen*, cand. philolog. et philosoph.

Huic conuentui ut et ciues academici et qui ex omni ordine rebus nostris fauent, frequentes interesse uelint, inuitati rogatique his literis sunto.

Dat. Hauniæ d. XXXI Maii a. MDCCCXXXVII.

SUB SIGILLO UNIUERSITATIS.